

ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку системи освіти України важливого значення набуває підготовка висококваліфікованих фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці, компетентних, відповідальних, які вільно володіють своєю професією, що орієнтуються в суміжних галузях знань, здатні до ефективної роботи зі спеціальності на рівні світових стандартів, готових до постійного професійного зростання, соціальної й професійної мобільності. Отже, виникає потреба в удосконаленні підготовки викладачів технічних дисциплін.

Забезпечити побудову й створити умови для еволюційного вирішення нової генерації високоосвічених професіоналів у галузі інженерно-педагогічної освіти, здатних реалізувати стійкий динамічний розвиток економіки й проривний розвиток різних галузей практики на основі освітніх технологій, фахівців, для яких установка на саморозвиток, професійну майстерність, формування індивідуального стилю діяльності є пріоритетними упродовж усього життя, покликана модернізована система інженерно-педагогічної освіти.

В центрі освітнього простору знаходить – ся студент, а також взаємодія педагога зі студентом як навчальне співробітництво рівних партнерів, спрямоване на вирішення навчально-пізнавальних завдань. Гуманістична модель спілкування педагога з тими, хто навчається передбачає адекватне володіння педагогом методами вивчення цілісної індивідуальності групи та індивідуальних здібностей студента, ступеня його навченості, вихованості та розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем підвищення рівня професійної кваліфікації фахівців, зокрема таким аспектам, як: методологічним основам неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Козаков, В. Кремень, Н. Ничкало, В. Олійник); порівняльному аналізу ступеневої освіти в Україні та за кордоном (Т. Кошманова, Л. Пуховська, М. Лещенко); єдності теорії і практики у професійній підготовці вчителя (А. Бойко, В. Краєвський, О. Пехота), розвитку психолого-педагогічної компетентності молодих учителів у системі післядипломної освіти (В. Семиченко, Л. Сігаєва).

Дослідженню проблем неперервної освіти як системи, що розвивається і як чинника розвитку людини на різних етапах її життєвого шляху присвячені праці А. Асмолова, І. Бестужева-Лади, С. Вершловського, А. Владиславлева, В. Зинченка, В. Онушкіна, В. Серікова, В. Сластьоніна, В. Шадрікова, В. Шукшунова та ін.

Підходи до професійної компетентності висвітлено в працях В. Бондаря, Н. Грохольської, І. Зязюна, В. Косарева, А. Хуторського; фундаментальні основи професійно-педагогічної освіти розроблялися С. Батишевим, А. Беляєвою, Е. Зеєром, П. Кубрушко, В. Ледньовим, О. Маленко, О. Новиковим, В. Шапкіним; питання характеру і змісту професійно-педагогічної діяльності розглядалися у працях Г. Балла, В. Безрукової, Н. Глуханюка, С. Гончаренка, Р. Гуревича, О. Коваленко, В. Козакова, Н. Ничкало; дидактичні основи підготовки інженерів-педагогів досліджувалися Н. Брюхановою, О. Коваленко, П. Кубрушко, М. Лазаревим, В. Нікіфоровим, В. Соколовим, Л. Тархан та ін.

Постановка завдання. Аналіз сутності поняття «аналітична компетенція», виявлення ступеня володіння аналітичної компетенції викладачами технічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Професійна компетентність є основою для аналізу та конструювання навчально-виховного процесу. Аналіз професійної діяльності закладено в основі закономірності організації навчально-виховного процесу і є засобом розвитку самих викладачів. Він допомагає виявити сильні і слабкі сторони в роботі педагога, передові методи і прийоми, якими він користується. Без аналізу професійної діяльності неможливо на науковій основі визначити завдання педагогічного впливу, вибрати оптимальний варіант

методичної роботи, виявити педагогічний досвід, добитися кінцевого результату діяльності педагога. Від успішності формування професійної аналітичної діяльності магістрантів (специфічні категорії) залежить ефективність подальшої реалізації ними основних педагогічних функцій. Необхідно обґрунтувати педагогічні умови формування компетенцій і розвитку у магістрантів педагогічної аналітичної діяльності в ході їх професійної підготовки.

У всіх дискусіях науковців про стан, ефективності, проблеми та перспективи розвитку навчальних систем, як у нашій країні, так і за кордоном визначається, що викладач в майбутньому буде відігравати ключову роль в освіті, будь-якого виду, включаючи підготовку інженерно-педагогічних кадрів.

Таким чином, професійна аналітична компетентність викладача технічних дисциплін є основною в структурі педагогічної діяльності.

Педагогічний аналіз пронизує собою весь педагогічний процес.

В ході аналізу магістрант спеціальності «Педагогіка вищої школи» (ПВШ) постійно вивчає форми прояву типових проблем, з'ясовуючи причини їх виникнення і шукає шляхи їх усунення. Педагогічний аналіз закладено в основі закономірностей організації навчально-виховного процесу і є засобом виховання самих магістрантів. Застосування в навчально-виховному процесі педагогічного аналізу є проявом принципу природовідповідності. Професійна аналітична діяльність викладача технічних дисциплін – складне особистісне і професійне утворення, завдяки якому здійснюється єдність гностичної, проектувальної, конструктивної, організаторської і комунікативної функцій педагогічної діяльності.

Освоєння магістрантами (майбутніми педагогами) професійною аналітичною компетенцією передбачає певні психолого-педагогічні вимоги до особистості магістранта (специфічні категорії). Одним з найважливіших таких вимог виступає активна роль свідомості магістрантів.

Свідомість Л. Д. Столяренко визначає як вищу, властиву людині форму узагальненого відображення об'єктивних стійких властивостей і закономірностей навколишнього світу, формування у людини внутрішньої моделі зовнішнього світу, в результаті чого досягається пізнання і перетворення навколишньої дійсності [1].

Основна функція свідомості, на думку Л. Д. Столяренко, полягає у формуванні цілей діяльності, у попередній уявній побудові дій і передбаченні їх результатів, що забезпечує розумне регулювання поведінки і діяльності людини. У свідомість людини включено ставлення до навколишнього середовища, до інших людей [1]. Таким чином, самосвідомість включає в себе: самопізнання (інтелектуальний аспект пізнання); самовідношення (емоційне ставлення до самого себе). Розвиток професійної самосвідомості викладача технічних дисциплін відбувається під впливом суспільної свідомості, які панують у суспільстві: світоглядні, моральні і естетичні норми. Можливо цілеспрямоване формування професійної самосвідомості педагога за допомогою психологічних засобів. Згідно Л. Мітіної, професійна самосвідомість – усвідомлення себе особистістю у професійній діяльності, у тому числі в професійній діяльності педагога. Тільки актуалізація активної ролі свідомості магістрантів (ПВШ) при реалізації педагогічного аналізу, компонентів особистісної і професійної самосвідомості студентів, оптимальний розвиток мотиваційних установок майбутніх викладачів дозволяє ефективно вирішувати завдання формування професійної аналітичної діяльності викладача технічних дисциплін. Всі ці психолого-педагогічні вимоги є основою формування професійної аналітичної компетентності магістрантів. Ґрунтуючись на вимогах до викладача технічних дисциплін, на загальній логіці підготовки фахівця інженерно-педагогічного профілю та на практиці, що склалася передових систем освіти, можна стверджувати, що факторами, що визначають якість викладання у ВНЗ є рівень професійних знань, умінь і навичок викладача, його майстерність і творчий потенціал, методологічна та методична зрілість, а також уміння координувати всі види навчальної діяльності, включаючи самостійну, дослідницьку і практичну підготовку студента.

Нами проводилось опитування викладачів технічних дисциплін, які навчаються у магістратурі за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» на базі Української інженерно-педагогічної академії (м. Харків). Слухачам пропонувалось надати відповіді на такі запитання:

- Розкрийте сутність поняття «професійна компетентність».
- Що визначає професійну компетентність викладача?
- Назвіть основні знання, уміння, що необхідні для викладацької професійної діяльності?
- За якими параметрами оцінюється педагогічна діяльність?
- Які критерії оцінки педагогічної діяльності пропонуєте Ви?
- Ваше відношення до саморозвитку. Який час Ви цьому приділяєте?
- Що може бути стимулом у підвищенні професійної кваліфікації?

На питання стосовно основних знань, умінь, що необхідні для викладацької професійної діяльності – 67% зазначили, що їм не вистачає теоретичних знань з основ педагогіки та практичних вмінь по застосуванню їх на практиці. При виборі методів викладання орієнтуються на практичний досвід інших колег та свої наробки. Відчувають утруднення в аналізі своєї професійної діяльності (54%), хоча й відмічають її актуальність для педагогічної діяльності викладачів технічних дисциплін.

На питання стосовно параметрів, за якими оцінюється педагогічна діяльність домінували відповіді: стиль викладача – 23%; володіння змістом дисципліни – 32%; взаємодія зі студентами 45%. Однак не знайшло відображення такі аспекти як: наукова робота; навчально-методична робота; виховна робота викладачів технічних дисциплін.

На питання стосовно Вашого відношення до саморозвитку. Викладачі виявили позитивне відношення, однак зазначили, що не завжди на це вистачає часу (34%). Було відмічено, що найбільш оптимальним для саморозвитку є неперервна освіта в умовах навчання в магістратурі (специфічні категорії), аспірантурі (23%).

Враховувалася і інтегруюча, що синтезує, активна, творча роль викладачів технічних дисциплін, обумовлена самим характером процесу навчання. Найбільш слабо у магістрів розвинені такі вміння: співвідносити свій досвід з педагогічною теорією; виділяти порівняльну ефективність застосовуваних засобів і методів навчально-виховної роботи. Процентне значення середнього бала професійної аналітичної діяльності магістрантів коливається від 28% до 61%, що свідчить про нерівномірних знаннях і способах діяльності респондентів в даній професійній сфері, а також про недостатній рівень сформованості умінь педагогічного аналізу. Магістрам пропонувалось оцінити свої особистісні якості. Були отримані наступні результати діагностики (табл.) Результати дослідження показали, що найбільш сильно виражені у магістрів такі професійні вміння, як критичність і самокритичність (82%), здатність до захоплення (75%), прийняття відповідальних рішень (76%). Менше ж всього сформовані: рефлексивні (56%), дослідницькі (61%). Мова в нашому дослідженні йде про педагогічну освіту магістрантів в інженерно-педагогічному ВНЗ. Ми маємо справу з викладачами технічних дисциплін першого або другого року магістратури, включених в систему «людина-техніка» (професіограма «людина-техніка»). Включеність в систему відносин «людина-техніка» передбачає наявність певних особистісних якостей у фахівців технічної сфери праці. Викладачеві ж властиві інші особистісні якості зважаючи на його включеності в систему відносин «людина-людина» (професіограма «людина-людина»).

Серед найбільш важливих особистісних якостей у фахівця сфери «людина-людина» виділяють такі: любов до людей; спостережливість; винахідливість у важких ситуаціях; ввічливість, чуйність; охайність; чесність; розподіл уваги; оперативна пам'ять; комунікативні схильності; емоційна стійкість.

Професійні уміння, що характеризують компетентність магістрантів, які навчаються за спеціальністю «Педагогіка вищої школи»

Цілеспрямованість	3,71
Чуття нового	3,58
Сміливість, рішучість	3,5
Здатність до захоплення	3,916
Самостійність	3,72
Прямолінійність	3,63
Критичність й самокритичність	4,22
Прийняття відповідальних рішень	3,84
Дослідницькі	3,72
Рефлексивні	3,26

Аналіз діяльності викладача технічних дисциплін дозволив виявити:

- відсутня систематизована фундаментальна психолого-педагогічна підготовка за всіма її напрямками (теоретичним, практичним, методичним);
- виникають труднощі у викладачів технічних дисциплін у зв'язку з відсутністю навчально-педагогічної практики;
- здійснюється реалізація психолого-педагогічної освіти силами спеціальних кафедр (за основною непедагогічну спеціальності викладача технічних дисциплін), що є перешкодою до розвитку широти мислення, прояви системності та синергетичності в освіті;
- переважання традиційних форм і методів психолого-педагогічної освіти, що є причиною обмеження в розвитку продуктивного мислення студентів та переважання низької мотиваційної установки студентів.

Актуальним є формування аналітичної компетенції викладача технічних дисциплін, як складової професійно значущої психолого-педагогічної компетентності викладача технічних дисциплін, реалізація якої можлива в рамках навчання за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» (специфічні категорії) на базі Української інженерно-педагогічної академії (м. Харків).

Аналіз навчального плану підготовки магістрів зі спеціальності (специфічні категорії) «Педагогіка вищої школи» (8.18010021); кваліфікації «Викладач університетів та вищих навчальних закладів»; змісту дисциплін дозволив виявити, що найбільш оптимальними для формування аналітичної компетенції є «Педагогічний контроль у системі освіти», «Менеджмент в освіті», «Моделювання діяльності фахівця», «Моделювання освітньої та професійної підготовки фахівця».

Висновки. Отже, у статті проаналізовано погляди учених на значущість неперервної освіти у вищих навчальних закладах. Виявлено, що аналітична компетенція має бути закладена в основу формування психолого-педагогічної компетентності викладачів технічних дисциплін в умовах неперервної інженерно-педагогічної освіти. Виявлено ступінь володіння аналітичною компетенцією викладачами технічних дисциплін та визначено дисципліни при підготовці магістрів зі спеціальності «Педагогіка вищої школи» (специфічні категорії), що мають бути провідними для формування аналітичної компетенції.

Перспективи подальших досліджень. Потребують подальшої розробки теоретичні та методичні засади системи неперервної інженерно-педагогічної освіти викладачів технічних дисциплін.

Список використаних джерел

1. Столяренко Л. Д. Основы психологии / Л. Д. Столяренко. – Ростов н/Д: Феникс, 1997. – 736 с.
2. Зинченко В. П. Человек развивающийся. Очерки российской психологии / В. П. Зинченко, Е. Б. Моргунов. – М. : Тривола, 1994. – 304 с.
3. Валеева Н. Ш. Становление и развитие дополнительного профессионального образования студентов в техническом вузе / Н. Ш. Валеева. – Казань, 1998. – 176 с.
4. Ничкало Н. Г. Педагогіка вищої школи: крок у майбутнє // Сучасна вища школа: психолого-педагогічний аспект: монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. – К.: ВІПОЛ. – С. 3–11.
5. Сущенко Т. І. Педагогічний процес в системі післядипломної освіти: посібник / Т. І. Сущенко. – Запоріжжя, 1993. – 90 с.
6. Брюханова Н. О. Основы педагогического проектирования в инженерно-педагогической освіті: монографія / Н. О. Брюханова ; Укр. інж.-пед. акад. – Х. : НТМТ, 2010. – 438 с.

Кулешова В. В.

Формування аналітичної компетенції викладачів технічних дисциплін

Автором проаналізовано поняття «аналітична компетенція». Обґрунтовано значущість аналітичної компетенції, що повинна стати базовою при здійсненні неперервної освіти викладачів технічних дисциплін. Проаналізовано стан володіння аналітичною компетенцією викладачами технічних дисциплін. Доведено, що аналітична компетенція має бути провідною у складі психолого-педагогічної компетентності викладачів технічних дисциплін. Формування аналітичної компетенції доцільно здійснювати в умовах неперервної інженерно-педагогічної освіти.

Ключові слова: викладач, викладач технічних дисциплін, компетентність, компетенція, аналітична компетенція, формування, неперервна освіта.

Кулешова В. В.

Формирование аналитической компетенции преподавателей технических дисциплин

Автором проанализировано понятие «аналитическая компетенция». Обоснована значимость аналитической компетенции, которая должна стать базовой при осуществлении непрерывного образования преподавателей технических дисциплин. Проанализировано состояние владения аналитической компетенцией преподавателями технических дисциплин. Доказано, что аналитическая компетенция должна быть ведущей в составе психолого-педагогической компетентности преподавателей технических дисциплин. Формирование аналитической компетенции целесообразно осуществлять в условиях непрерывного инженерно-педагогического образования.

Ключевые слова: преподаватель, преподаватель технических дисциплин, компетентность, компетенция, аналитическая компетенция, формирование, непрерывное образование.

V. Kuleshova

Formation of the Analytical Competence of Teachers of Technical Subjects

The author analyzes the concept of "analytical competence." Substantiated the importance of analytical competence, which should become the base for implementing the continuing education of teachers of technical subjects. The state ownership of the analytical competence of teachers of technical subjects. It is proved that the analytical competence to be leading in the psychological and pedagogical competence of teachers of technical subjects. Formation of the analytical competence appropriate to carry out in continuous engineering and teacher education.

Key words: teacher, teacher of technical disciplines, competence, expertise, analytic competence, formation, continuous education.

Стаття надійшла до редакції 04.05.2012 р.